

Respublikanın belə bir ağır dövründə – 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin (KP MK-nin) plenumu çağırıldı. Plenumda Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi seçildi. Həmin dövrdə ölkə rəhbərindən insanların itirilmiş ümidlərini qaytarmaq, iqtisadiyyatın bütün sahələrində, əsasən də kənd təsərrüfatında kök salmış geriliyə son qoymaq, istehsalın inkişaf yollarını axtarmaq tələb olunurdu.

Güclü daxili enerjiyə, yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik Heydər Əliyev rəhbərliyi altında respublikanın düşmüş olduğu vəziyyət qısa müddətdə dərin təhlil edildi, daxili ehtiyat mənbələri aşkara çıxarıldı, onlardan düzgün istifadə üsulları müəyyənləşdirildi və cəsarətli addımlar atıldı, qəti tədbirlər həyata keçirilməyə başlandı.

Azərbaycan KP MK-nin həmin ilin avqust ayında çağırılmış plenumunda dövlət və əmək intizamını möhkəmləndirmək, insanların əmək fəaliyyətini gücləndirmək məqsədilə təşkilati tədbirlər görüldü, kadrların seçilməsi, yerləşdirilməsi və tərbiyə edilməsi sahəsində konkret proqram hazırlandı.

Kənd təsərrüfatının əsasən suvarılan əkinçilik sistemə əsaslandığı nəzərə alınaraq, irriqasiya-meliorasiya qurğularını tikintisinin genişləndirilməsi, onun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, şoran və şorakətli torpaqların yuyulması, əkin sahələrinin suvarma suyu ilə təmin edilməsi ön plana keçildi. Ulu öndər xalqımızın əvəzsiz sərvəti olan torpaqdan və xüsusən əkinçiliyin qızıl fondu sayılan suvarılan torpaqlardan daha səmərəli istifadə etməyin forma və üsullarını aşkara çıxardı. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının sürətlə inkişafının mümkünliyünü sübut etdi.

Kənd təsərrüfatının maddi-texniki təchizatını gücləndirmək, istehsal proseslərini kompleks mexanikləşdirmək və əməyin təşkilini yaxşılaşdırmaq üçün əsaslı tədbirlər görüldü. Pambıqçılıq, üzümçülük, meyvəçilik, çayçılıq, tütüncülük və heyvandarlıq sahələrinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün kompleks inkişaf proqramı hazırlandı, respublikanın ayrı-ayrı regionları üzrə əkinçiliyin və heyvandarlığın ixtisaslaşdırılması sahələrinin yaradılmasının əsası qoyuldu.

Aqrar sahəni böhrandan çıxarmağın əsas yolu aqrar elmin nailiyyətlərindən istifadədə görün ulu öndər yüksək məhsuldarlığa malik, xəstəliklərə davamlı yeni toxum sortlarını yaradılması və toxumçuluq təsərrüfatlarının inkişaf etdirilməsi, mal-qaranın cinsinin yaxşılaşdırılması, taxılçılıq, pambıqçılıq, tərəvəzçilik, meyvəçilik, çayçılıq sahələrində mütləq texnologiyaların işlənilməsinə hazırlanması ilə əlaqədar respublika alimləri qarşısında mühüm vəzifələr qoydu.

Heydər Əliyev respublikanın kənd təsərrüfatında hökm sürən geriliyi və bunları doğuran səbəbləri dərin təhlil etdi və göstərdi ki, uzun illərdən beri kənd təsərrüfatı üçün ayrılmış vəsaitdən düzgün istifadə edilmir, pambıq, dənlil bitkilər, çəltik və bir sıra başqa əsas kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi əsassız olaraq azaldılıb. Heyvandarlıq başlı-başına buraxılmışdı, yem bazası zəif idi, cinsləşdirmə işləri pis təşkil edilmişdi. Suvarılan torpaqlardan səmərəsiz istifadə edilirdi.

Avqust plenumundan sonra Heydər Əliyevin böyük təşkilatçılıq fəaliyyəti, həyata keçirdiyi qəti tədbirlər çox

Tarixi zərurətdən doğan xilaskarlıq missiyası

keçmədən öz bəhrələrini verməyə başladı. Ulu öndərin rəhbərliyi ilə kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində kənd təsərrüfatı istehsalının əsaslı yüksəlişinin təməli qoyuldu. Bütün kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və tədarükünə dair beşillik planlar vaxtından əvvəl, artırılmasına ilə yerinə yetirildi. Beş il ərzində taxıl və tütün təhvil üzrə 7 ilin planı, pambıq və meyvə üzrə 6 ilin planı yerinə yetirildi.

Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 1969-cu ildəki 999 milyon manat əvəzinə, 1975-ci ildə 1 milyard 573 milyon manat və ya (57 faiz) çox oldu. 1970-1975-ci illərdə Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalının artım sürəti nəzərdə tutulan 30 faiz və İttifaqda orta hesabla əldə edilmiş 13 faiz əvəzinə, 34 faizə çatdı. Bu artım əsasən keyfiyyət amilləri sayəsində məhsuldarlığın yüksəldilməsi hesabına əldə edilmişdi. Bu da təsərrüfatların iqtisadiyyatının möhkəmlənməsinə, kolxozçuların və sovxoz fəhələrinin real gəlirlərinin artmasına səbəb olurdu. Satılan məhsuldan əldə edilən pul gəliri 1,8 dəfə artmışdı ki, bu da respublikanın iqtisadiyyatını xeyli möhkəmləndirdi. 1969-cu ildəki nisbətən 1975-ci ildə kolxozçuların orta aylıq əməkhaqqı 47 faiz, sovxoz işçilərinin orta aylıq əməkhaqqı isə 38 faiz artdı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi birinci mərhələdə (1969-1982) kənd təsərrüfatının mövcud sahələri inkişaf etdirilməklə yanaşı, təbii-iqlim potensialından daha səmərəli istifadə əsasında yeni sahələrin formalaşdırılması tədbirləri də həyata keçirildi. Belə ki, 1969-cu ildə respublikada pambıq istehsalı ilə 450 təsərrüfat məşğul olurdu. İxtisaslaşdırılma aparıldıqdan sonra həmin təsərrüfatların sayı 370-ə endirildi. Nəticədə, 1965-1970-ci illərə nisbətən respublikada 1971-1975-ci illərdə dövlətə pambıq satışı 34,5 faiz artmışdı. Pambıq toxumçuluğu ixtisaslaşdırılması təsərrüfatlarda cəmləşdirildi, təsərrüfatların yüksək keyfiyyətli çiyədə olan tələbatı tam təmin edildi.

Taxılçılıq təməkləşdirmək məqsədilə aran və dağətəyi rayonlarda payızlıq dənlil bitkilərin əkin sahəsi genişləndirildi və bu tədbirlər tezliklə müsbət nəticəsini verdi və respublikada ilk dəfə olaraq 1184 min ton taxıl istehsal edildi və 350 min ton taxıl tədarük edildi. Toxumçuluğun ixtisaslaşdırılmasını və təməkləşdirməsini həyata keçirmək, məhsuldarlığı yüksək olan, xəstəlik və zərərvericilərə davamlı sortları çoxaltmaq və istehsalata təbii etmək üçün Respublika Sort Toxumçuluq İstehsalat Birliyi yaradıldı.

Üzümçülüğu ixtisaslaşdırmaq və təməkləşdirmək məqsədilə kompleks tədbirlər həyata keçirildi. Kənd təsərrüfatında elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsi, əkinçilik və heyvandarlığın mexanikləşdirmə

müstəqilliyin itirilməsini, hətta ölkənin mövcudluğunu faciəli sonluğa yaxınlaşdırmışdı. Şübhəsiz, müstəqilliyi qoruyub saxlamaq, möhkəmləndirmək, dövlətin gələcək inkişafına etibarlı bünövrə hazırlamaq onu qazanmaqdan daha çətindir.

Ulu öndər belə bir ağır dövrdə xalqın çağırışına, harayına cavab verərək, 1993-cü ilin iyununda ölkənin idarə olunmasına razılıq verdi. Tez bir zamanda ölkədə ictimai – siyasi sabitliyi, qanunçuluğu təmin etdi, qanunsuz silahlı dəstələr, dövlətçiliyə qarşı çıxmış, ölkəni parçalamaq iddiasına düşən separatçılar zərərsizləşdirildi, xalq vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən xilas oldu.

İqtisadi alimlərimiz Azərbaycanın müstəqilliyinin bərpa olunmasından sonra ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tarixini üç mərhələyə böldülər: 1994-cü ilədək tənəzzül dövrü, 1994-2003-cü illər sabitlik və ardıcıl inkişaf dövrü, 2003-cü ildən indiyə kimi dinamik inkişaf dövrü.

Birinci dövr üçün olduca mürəkkəb siyasi və sosial iqtisadi vəziyyət daha aydın nəzərə çarpır. 1991-1994-cü illər ərzində ölkə iqtisadiyyatında ümumi daxili məhsul (ÜDM) hər il orta hesabla 16,5 faiz azalmış, 1985-ci ilə nisbətən sənaye istehsalının həcmi 1991-ci ildə

Azərbaycanın bütün İttifaq göstəricilərindən və digər respublikaların göstəricilərindən geri qalması ciddi təşvihi hissi doğurur. Bunu nə ilə izah etmək olar? Aydırdır ki, hər bir sahadəki çatışmazlıqların öz xüsusi səbəbləri vardır. Lakin təhlil göstərir ki, bir çox saha üçün səciiyyəvi olan ümumi səbəblər də az deyildir. Bu, hər şeydən əvvəl, etibar edilən iş sahəsi üçün bəzi rəhbərlərin məsuliyyət hissini itirməsindən ibarətdir. Oduur ki, müəssisələrə rəhbərliyin səviyyəsi aşağıdır, lazımi tələbkarlıq və intizam yoxdur.

Heydər ƏLİYEV
Ümummilli lider

yarlanmış şəraitdə sahənin böhrandan çıxarılmasının yeganə yolunu – köklü aqrar islahatların aparılması yolunu müəyyən etdi.

Məlumdur ki, aqrar-sənaye kompleksi mürəkkəb və çoxsahəlidir. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı müəssisələri, emal sənayesi, xidmət qurumları, torpaq fondu və s. üzrə islahatları eyni çərçivədə həyata keçirmək qeyri-mümkündür. Buna görə aqrar-sənaye kompleksinə daxil olan istehsal, emal və xidmət sahələri üzrə ayrı-ayrılıqda, torpaq islahatı üçün isə başqa yanaşma tələb olunurdu.

Ulu öndər Heydər Əliyevin

yanaşı, onun işini məhərətə davam və inkişaf etdirən layiqli varis də yetişdirmişdir.

Ümummilli liderin respublikaya rəhbərliyinin 1993-2003-cü illəri əhatə edən ikinci dövründə ölkədə möhkəm ictimai-siyasi sabitlik, qanunçuluğun ali-yinin təmin olunması ilə müstəqilliyin möhkəmləndirilməsinin strateji istiqamətləri müdrik uzaqqörənliklə müəyyənləşdirilərək həyata keçirildi. Azərbaycanın milli iqtisadi inkişaf modelini formalaşdırıldı.

Dahi alman mütəfəkkiri Fridrix Nitşe yazırdı: "Şəxsiyyətləri tarix yaratmır, şəxsiyyətlər tarixi yaradır". Bu həqiqət bu gün də öz aktuallığını itirməmişdir. Heydər Əliyev dühasının mənalı ömür yolunun hər anı, hər sahifəsi bugünkü və gələcək nəsillərə nümunə olacaq canlı və unudulmaz tarixdir. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə xalqın xoşbəxtliyinin başlanğıc və dinamik inkişaf tarixi başlandı.

2003-cü ilin oktyabrında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən İlham Əliyev ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi kursunu uğurla və sədəqətlə davam etdirmiş, onun rəhbərliyi ilə ictimai həyatın bütün sahələrində son dərəcə yüksək nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Prezident İlham Əliyev, hər şeydən əvvəl, çoxlarına nəsihət olmayın nədir bir siyasi məktəbin – dahi Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi məktəbinin yetişməsidir. Bu məktəbdə o, dahi siyasətçidən məglubedilməzlik dərəsi almış, onun siyasət dünyasının bütün inciliklərinə yiyələnmişdir. İlham Əliyev doğma xalqına xidmət etmək üçün atası ilə birlikdə çiyin-çiyinə addımlamış, şəərəli mübarizə yolu keçmişdir. İlham Əliyev əsl vətənpəşar və qurucu lider əzmi ilə xalq qarşısında verdiyi vədləri əməli işlə doğrulducaq, hər bir vətəndaşın layiqli prezident olduğunu sübuta yetirdi. O, 16 illik fəaliyyəti ilə xalqın seçiminə doğrultmağa qadir, qətiyyəti, peşəkər və milli maraqlara bağlı rəhbər və xalqın sevimlisi olduğunu inam yaradı. Bunun bariz sübutu olaraq 11 aprel 2018-ci il prezident seçkilərində xalq bu məqamı şəxsi təcrübəsində inamla müəyyən edərək, Heydər Əliyev siyasətinin alternativsizliyini və İlham Əliyevi dəstəkləməklə ən doğru addım atdı.

Xalq İlham Əliyevə səs verməklə, əslində, Heydər Əliyev siyasi kursunun davamına, Azərbaycan dünyna birliyində özünə layiqli yer tutaraq söz sahibinə çevrilməsinə, ölkəmizin Qafqazdakı lider rolunun daha da möhkəmlənməsinə, bütövlükdə, respublikamızın sürətlə və davamlı inkişafının yeni mərhələyə qaldırılmasına, xalqın xoşbəxt və firavan yaşayışının etibarlı şəklə təmin edilməsinə dəstək verdi.

Bu gün ölkəmizin bütün sahələrini əhatə edən dinamik və tarixi nailiyyətlər cəmiyyətdə adi fəaliyyət norması, dünyada isə unikal təcrübə kimi qəbul olunur. Prezident İlham Əliyev tərəfindən formalaşdırılmış iqtisadi-siyasi model öz həyatiyyətini, səmərəliliyini və aktuallığını son 16 ildə parلاق şəkildə nümayiş etdirmişdir.

Ulu öndərin xalqa xidmət missiyasını layiqli və təşəbbüskarlıqla davam etdirən cənab İlham Əliyev lideri olduğu ölkənin bütün bölgələrinin tarazlı inkişafını, qeyri-neft sektorunun, xüsusən, kənd təsərrüfatının inkişafı prioritet istiqamət olaraq nəzərdə saxlayır. Uğurlu iqtisadi siyasət qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafında öz əksini tapır. Son illərdə ölkənin ÜDM artım tempi 6 faiz, qeyri-neft sektorunun artımı isə təqribən 10 faiz olmuşdur.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev ölkəni kənd təsərrüfatını ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən əldə edilmiş rekord göstəricilərə çatdırmaq məqsədilə respublikada pambıqçılığın, üzümçülüğün, baramaçılığın, tütüncülüğün, çayçılığın, çəltikçiliyin, fındıqçılığın inkişaf etdirilməsi haqqında bir neçə dövlət proqramını təsdiq etmiş və onları icrasının təmin olunması üçün lazımi işlər aparılır.

İbrahimxəlil İBRAHİMOV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dövlət idarəetməsi və menecment kafedrasının dosenti, kənd təsərrüfatı üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan, tarixən, aqrar ölkə kimi tanınmışdır. Lakin ölkə sərıştəsizlik və respublikanın potensial imkanlarından düzgün istifadə edilməməsi nəticəsində əmək məhsuldarlığı və rentabellik göstəricilərinə görə SSRİ-nin 15 müttəfiq respublikası arasında axırıncı yerlərdən birini tuturdu. Bunun nəticəsi olaraq 1966–1969-cu illərdə nəzərdə tutulduğundan 653 min ton az taxıl, 22 min ton az pambıq, 260 min ton az tərəvəz, 17 min ton az üzüm istehsal edilmişdi. İctimai heyvandarlıqda da vəziyyət acınacaqlı idi. Kolxoz və sovxozlarda mal-qaranın sayı ildən-ilə azalmış, məhsuldarlıq aşağı düşmüş, məhsuldan maya dəyəri isə artmışdı. Təkcə 1968-ci ildə heyvandarlıq məhsulu satışından dəyən zərər kolxozlarda 22,7 milyon manat olmuşdu, sovxozlar dövlətə ot, süd və yun satışına dair planları yerinə yetirməmişdi. Bir sözlə, respublikada qeyri-neft sektorunun inkişafına subyektiv münasibət bəslənilmişdi.

səviyyəsinin yüksəldilməsi və bu prosesə mütəxəssislərin və alimlərin daha fəal cəlb edilməsi həmişə ulu öndərin diqqət mərkəzində və nəzarəti altında olmuşdur. O, kənd təsərrüfatının intensiv inkişafından, onun ayrı-ayrı sahələrinin sənaye təməli üzərinə keçirilməsində mexanikləşdirmə, kimyalaşdırma və torpaqların meliorasiya məsələlərinin həllinə xüsusi fikir verirdi. O vaxtlar irimiqyaslı irriqasiya kənd təsərrüfatında baş verən inqilabi dəyişikliklərdən biri idi. 1976-1980-ci illər respublikanın bütün aqrar-sənaye kompleksinin intensiv və kənd eməklərinin rifahının yüksəlməsi beşilliyinə çevrildi.

1981-ci ildə respublikanın kənd eməkləri bütün əvvəlki illərin rekord nailiyyətlərini daha da artırmışdılar. İlk dəfə olaraq 1150,8 min ton taxıl, 831,2 min ton pambıq, 1 milyon 707,3 min ton üzüm, 849,5 min ton tərəvəz, 96,4 min ton bostan bitkiləri, 26 min ton yaşıl çay yarpağı, 147,1 min ton mal və quş eti, 835,9 min ton süd, 772,1 milyon ədəd yumurta və 11,3 min ton yun tədarük edilmişdi.

1981-ci ildə kənd təsərrüfatına yararlı torpağın hər 100 hektarı hesabına ümumi məhsul 1975-ci ildəkinə nisbətən 1,6 dəfə, 1969-cu ildəkinə nisbətən isə 2,5 dəfə artmışdı. Təəssüfərsiz olsun ki, 80-ci illərin sonlarından başlayaraq 1990-ci illərin əvvəllərində aparılan sərıştəsiz siyasətin nəticələri ölkəmizdə aqrar sahədən də yan keçmədi. 1990-ci ildən başlayaraq iqtisadiyyatın bütün sahələrində olduğu kimi, aqrar bölmədə də iqtisadi mexanizm məhsul istehsalının artırılmasına, marağın yüksəldilməsinə imkan vermədi, iqtisadi inkişafa şərait yaradılmadı.

1991-ci il oktyabrın 18-də dövlət müstəqilliyini bərpa edərək müvafiq konstitusiyaya aktını qəbul edən Azərbaycanın iki ilə yaxın müddətdə üzləşdiyi sarsıntılar, fəlakətlər nəinki

uzaqqörən və qətiyyətli səyləri nəticəsində birinci növbədə aqrar, sonra torpaq islahatları aparıldı. 1995-ci ildən aqrar və torpaq islahatına başlandı. İqtisadi islahatların aparılmasının zəruriliyi qərar sonradan onun hüquqi bazasının yaradılmasına səbəb oldu. 1995-2004-cü illərdə aqrar islahatlarını tənziqləşdirən bir çox qanun, fərman, sərəncam, qərar və digər normativ hüquqi aktlar qəbul olundu. "Aqrar islahatların əsasları haqqında", "Sovxoz və kolxozların islahatı haqqında" və "Torpaq islahatı haqqında" qanunlar aqrar islahatların hüquqi bazasının əsası təşkil etdi.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə həyata keçirilən aqrar islahatlar nəticəsində sahədə xüsusi məlikiyyətçilik prinsiplərinin və sərbəst istehsal münasibətlərinin təsbit olunması ilə yeni sahibkarlıq fəaliyyətinin əsası qoyuldu. Aqrar sahədə müxtəlif təsərrüfatçılıq formalarının təşkil və müasir tələblərə uyğun istehsal formalarının təşkil üçün imkanlar yaradıldı. Aqrar sahədə bazar münasibətinin, dövlətin aqrar siyasətinin müasir bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə uyğunlaşdırılması, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə hərətfəli şərait yarandı.

Kənd təsərrüfatında aparılan aqrar islahatların birinci mərhələsinin, yeni torpaq və əmlakın özəlləşdirilməsinin başa çatması aqrar sahənin inkişafına səbəb olmuşdur. 2002-ci ildə respublikada 219,7 min ton taxıl, 694,9 min ton kartof, 967,3 min ton tərəvəz, 380,2 min ton bostan məhsulu, 223,6 min ton ot, 1119,8 ton süd, 561,6 min ədəd yumurta, 11,8 min ton yun istehsal edilmişdir. 2003-cü il yanvarın 1-də ölkədə qara malın sayı 2 milyon 153 min başa, davarların sayı 6 milyon 849 min başa çatmışdır.

Məhsul istehsalının artması ölkənin məhsul ixrac etmə imkanlarını artırmışdır. 2002-ci ildə respublikadan 84 milyon ABŞ dolları məbləğində kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları ixrac edilmişdir. Bu da 2001-ci illə müqayisədə 18 milyon ABŞ dolları çoxdur. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2002-ci ildə respublikaya daxil olan əsas kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmi 2001-ci ilə nisbətən 9,1 milyon ABŞ dolları miqdarında azalmışdır.

Respublikamızda aqrar islahatların hüquqi bazasının yaradılması, onun təşkil və həyata keçirilməsində Heydər Əliyev misilsiz xidmət göstərmişdir. O, bu mühüm dövlət, siyasi və iqtisadi tədbirin həm banisi, həm də təşkilatçısı olmuşdur. Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycanın möhkəmləndirədi və onun uğurlu dinamik inkişafının əsasını qoydu. Görkəmli siyasi xadimin zəngin irsi çoxşaxəlidir və bu gün də son dərəcə aktualdır. Ulu öndər müstəqil Azərbaycan dövlətini yaratmaqla